

Jaroslav Foglar (1907 – 1999): Záhada hlavolamu (1941)

Struktura zkoušky:

I. Beletristický text:

A. Literární druh a žánr, umělecký směr / tvůrčí skupina, literárněhistorický kontext, údaje o autorovi ve vztahu k dílu;

- B. 1. Doba a místo (děje);
2. Hlavní postavy a jejich charakteristika;
3. Námět, témata, hlavní motivy;
4. Zvláštnosti kompozice;

C. Jazykové zvláštnosti a kulturní souvislosti.

Chlapec se znepokojeně ohlédl za sebe do tmy, jako kdyby se bál nějakého pronásledování, a rychle se rozběhl. vyrazil jako štvaný ze stínadelské uličky a zamířil prudce do Druhé strany. Věděl asi dobře, proč utíká.

Byl tak uprostřed kolejí v Rozdělovací třídě, když z ohybu stínadelské uličky za lucernou cosi zarachotilo. Mírek ani Jarka neviděli nic, ale hluk se blížil a blížil, až oba poznali jeho původ.

Doprostřed Rozdělovací třídy, právě v místa, kde před chvílí prchal pozdní návštěvník ze Stínadel, doškobrtal veliký kámen, vržený sem ze Stínadel. Právě zde ztratil již svou prudkost a usadil se výhrůžně pomalu mezi kolejnicemi.

Ale oba hoši, skrytí v hlubokém stínu, nesledovali pomalé zastavování letícího kamene! Jarka sebou prudce trhl a jeho ústa se otevřela k nějakému zavolání. Mirkova ruka mu však pevně sevřela rameno.

„Ticho!“ zašeptal Mírek vzrušeně. „Nesmí nás tu spatřit! Je v tom něco podivného!“

Chlapec, který právě vyběhl ze Stínadel, nebyl totiž nikdo jiný než – Červenáček.

Neviděli mu příliš do tváře v tom stínu, to je pravda. Ale poznali ho bezpečně. Teď již uháněl svým pravidelným vytrvalým během do Druhé strany.

Mírek s Jarkou čekali ve stínu výklenku, až jeho kroky ve večerním tichu dozněly. Po celou tu dobu nepustila se Mirkova ruka Jarkova ramene. Pak teprve vystoupili ze svého úkrytu.

Jarka se tvářil velmi překvapeně. „Proč jsem neměl na něj volat? Mohl nám přece hned říct, co ve Stínadlech dělal – a jak se tam odvážil!“ chrлил ze sebe.

Ale Mírek byl bledý jako stěna a vypadal zachmuřeně. „Nevím, jestli by nám to Červenáček prozradil,“ pravil tiše, „když nám ani neřekl, že do Stínadel miní jít! Proto tedy dnes nechtěl jít do klubovny – a proto z ní tak brzo odešel...“

„Co tím myslíš? Co tím chceš říct?“ naléhal rozechvěně Jarka.

Cítil, že tu není něco v pořádku. A Mírek se při svých slovech tvářil tak podivně!

„Zdá se mi,“ hovořil zvolna Mírek dále, „že se s Červenáčkem něco děje a že ho nějak ztrácíme!“

Až do posledního slova psal Mírek rychle a bez dlouhého přemítání.

Myšlenky jedna za druhou vstupovaly mu do mysli tak překotně, že je pero nestačilo ani zachycovat, a leckterou zapomněl, než dopsal předchozí. (...)

„Ale všechno se mi líbí – což o to,“ řekl trochu zamyšleně Jarka. „Ale jedné věci zde nerozumím! Píšeš, že všechny ty záhady se pokusíme nějak osvětlit. To je přece slib, který se musí dodržet!“

„Dodržíme ho!“ pravil klidně Mírek.

„Ale jak? Jak?“ skoro netrpělivě vykřikoval Jarka. „Vždyť kostelník nám už řekl vše, co věděl!“ (...)

„A co tedy chceš dělat? Kde chceš vzít další slíbené zprávy pro TAM-TAM?“

Ostatní dva hoši přestali psát a Červenáček malovat. Mírek neodpovídal. Jen se záhadně usmíval a pak místo odpovědi vytáhl z kapsy malý papírek. Bylo v něm cosi zabalené, mnohokrát do něj

zavinuté. Mirek papírek zvolna rozbaloval. V klubovně vládlo ticho, že bylo slyšet každé zašustění a prasknutí papírku, i tikot Mirkových náramkových hodinek.

A pak byl papírek rozbalený a v Mirkově ruce se objevilo několik špendlíků se žlutými hlavičkami! (...)

„Žluté špendlíky!“ vykřikl užasle Rychlonožka.

„Odznam Vontů ze Stínadel!“ dodal Jindra. Červenáček neřekl nic, ale v očích mu blýsklo. Jarkovi přelétl přes rty prchavý úsměv porozumění. „Chceš jít tedy do Stínadel?“

Mirek přisvědčil: „Ano, půjdeme tam! Bude to sice nebezpečná hra, Stínadla jsou v pohybu a Vontové něco kují. Ale musíme se o to pokusit. Je tam něco pro nás! Něco úžasného! (...)

„Ano, půjdeme do Stínadel!“ odvětil mu klidně Mirek. Ostatní hoši zmlkli. Cítili, že se teď něco stane.

„A vezmeme si žluté špendlíky, abychom oklamali Vonty!“

„Ano, uděláme to tak,“ dosvědčoval Mirek a jeho zkoumavý zrak se zavrtával do Červenáčkových očí, jako kdyby v nich chtěl vyčíst, co si Červenáček myslí.

Ten šel teď ke stolu, kde ještě stále ležely rozbalené špendlíky.

Chvilí si s nimi pohrával, a všichni při tom mlčeli. Až pak on sám začal:

„Ale tady jsou jen čtyři špendlíky!“

„Stačí přece pro nás!“ mýnil Mirek.

„Půjdeme tedy do Stínadel jen čtyři?“

„Ano!“

„Jeden z nás musí tedy zůstat doma?“

„Ano!“

„Kdo to bude?“

„Ty, Červenáčku!“

„Já? Proč? Proč zrovna já?“

„Protože ty jsi tam už byl včera!“

II. Nebeletristický text:

A. Funkční styl, obsah, účel, vztah k prvnímu textu;

B. Jazykové apod. zvláštnosti.

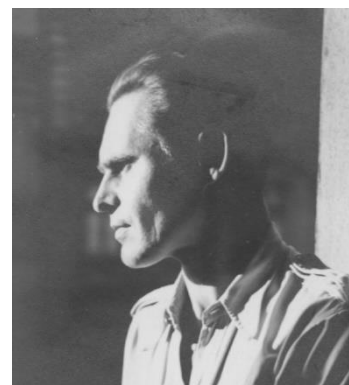
Karel Čurda (10. října 1911 Nová Hlína u Třeboně^[1] – 29. dubna 1947 Praha) byl za druhé světové války československým vojákem v exilu, člen paradesantu Out distance a konfident gestapa. (...)

Po seskoku se rotný Karel Čurda skrýval v Praze, 28. května po atentátu na Heydricha neuposlechne rozkaz svého velitele Adolfa Opálky a utíká domů, do Nové Hlíny, kde se skrývá na půdě rodného domu. S velitelem svého výsadku, který umírá společně s dalšími výsadkáři v kostele sv. Cyrila a Metoděje, se už nikdy neseťká. Doma má Čurda přístup k tisku, k rozhlasu. Odplata Němců za atentát jím otřese a ať je již jeho motivace jakákoli, 13. června pošle na četnickou stanici v Berouně anonymní udání, kde prozrazuje okolnosti atentátu. Němci slíbili amnestii pro toho, kdo je do 18. června 1942 dovede k pachatelům...

Druhý úryvek je z internetové encyklopedie a my bychom měli objasnit jeho vztah k prvnímu textu. Klíčem je rok vzniku knihy. (Foglar psal chlapeckou četbu, která má v Českých zemích dlouhou tradici (ovšem – vzniká ještě i dnes? – otázka pro vás). Ve střední Evropě byla česká chlapecká četba unikátní – čerpala z anglosaských tradic a ty nebyly v okolních státech populární. Když se československá demokracie v r. 1938 chýlila ke konci, Foglar založením Mladého hlasatele a vytvořením Rychlých šípů budoval náhradu za brzy zakázaný skaut. Německá okupace a válka jeho příběhy učinila ještě aktuálnějšími. Morálka Rychlých šípů ve vztahu ke Stínadlům, to je přece morálka odbojové skupiny. Proč vás osobně Foglar oslovuje a proč v dnešní mladé generaci už tolik netáhne? Dá se to změnit? Pokud ano, tak jak; pokud ne, tak proč ne?

Jaroslav Foglar (6. 7. 1907 Praha – 23. 1. 1999 Praha)

Český spisovatel literatury pro (zejména chlapeckou) mládež, redaktor časopisů pro dospívající, nejlepší a nejvlivnější český volnočasový pedagog všech dob.

Foglar, který vyrůstal v rodině, kde otec záhy zemřel (Jaroslavovi byly tehdy 4 roky), vystudoval (1924) **střední obchodní školu** a několik let pracoval jako firemní úředník. Velmi brzy (1923) však začal publikovat **dobrodružné prózy pro mládež**. Již v dětství přišel do kontaktu se **skautingem** (v českém prostředí tato dětská organizace má název *Junák – český skaut*), avšak členem byl až **od r. 1923** (získal skautskou přezdívku *Jestřáb*, podle níž byl pak znám celý život).

V r. 1925 přišel do pražského skautského oddílu *Dvojka*, který pak **vedl 60 let** (1927 – 1987); když přicházely politické zákazy skautingu, čelil jim tím, že oddíl vždy převedl pod hlavičku některé legálně existující mládežnické organizace.

V r. **1934** Foglar vyhrál s knihou *Modrý život Jiřího Dražana* **soutěž** nakladatelství **Melantrich** o **nejlepší knihu pro mládež** a v r. 1935 začal v Melantrichu pracovat (úspěšná kniha později vycházela pod názvem *Přístav volá*).

V r. **1935** inicioval vznik *Mladého hlasatele* – melantrišského časopisu pro mládež. Z Foglarovy iniciativy Hlasatel podněcoval a metodicky podporoval vznik a existenci **čtenářských klubů** (o minimálně 4 členech). Kluby existovaly na skautských zásadách, ale obešly se bez skautské ideologie (která – přicházejíc z anglosaských zemí svého původu – měla vždy náboženské zabarvení, což však v českém prostředí působilo jako cizorodý prvek). Myšlenka klubů *Mladého hlasatele* se rychle šířila: v r. 1941 jich bylo téměř 25 tisíc, takže kluby sdružovaly **asi 100 000 mladých lidí staršího žákovského věku**; jedná se o jev, který ve světě neměl a nemá obdoby.

Potřeba šířit podněty pro klubovou činnost kvalifikovanou, ale zároveň poutavou formou přivedla Foglara k vytvoření **kresleného seriálu** *Mladého hlasatele* o fiktivním čtenářském klubu nazvaném *Rychlé šípy*; kreslířem byl **Jan Fischer** (1907 – 1960) a první díl seriálu vyšel **17. prosince 1938**. *Rychlé šípy* se staly nejúspěšnějším a nejvlivnějším kresleným seriálem v dějinách české komiksové tvorby. Mají zásadní podíl na tom, že Foglarova činnost vedla ke vzniku unikátní **foglarovské subkultury**, kterou až do konce 20. století přejímaly a udržovaly – ovšemže v různé míře – celé generace mládeže i dospělých.

V letech **1936 – 1947** Foglar publikoval souvislou **řadu úspěšných románů o dobrodružstvích chlapců v raně teenagerovském věku**. Foglar viděl a prezentoval prepubertální a raně pubertální **chlapectví jako ideální životní období**, v němž lze soustavným a promyšleným sebeutvářením osobnosti vybudovat pevné **základy pro celý další harmonický, spokojený a úspěšný život**. Foglarova tvorba a praktická výchovná činnost byly o to cennější, že se uskutečňovaly **na pozadí nanejvýš dramatických událostí**, od Velké hospodářské krize přes zánik demokratického Československa až po německou okupaci a Druhou světovou válku: bylo to období náchylné k poklesu zdravé mezilidské sounáležitosti, ke vzniku krizí v rodinných aj. vztazích a k úpadku péče o cílený rozvoj mládeže; Foglarova tvorba se těmto rizikům stavěla do cesty.

Pro tematické označení Foglarovy tvorby se patrně nejlépe hodí pojem *imaginativní realismus*, spojovaný obecněji s dobrodružnou tvorbou od sklonku 19. století do poloviny 20. století. Foglar se zásadně vyhýbá jakýmkoli odkazům na konkrétní místní realie; velkoměsto *Rychlých šípů* (i jiných

hrdinů) je bezejmenné a četné přírodní lokality mívají jen romanticky tematická jména (podobná např. indiánským pojmenováním). Foglar je **suggestivním vypravěčem** s přiměřeně bohatým výrazovým rejstříkem, jež dokázal rozprostit od působivého líčení ponurých a tajemných míst přes příběhy v panenských přírodních sceneriích až po humor se smyslem pro groteskní drobnokresbu. Napínavé výpravy chlapců do neznáma jsou nepochybně metaforou iniciačních zkušeností předznamenávajících překročení prahu dospělosti, ovšem erotiku tu nenajdeme; Foglarova apoteóza (oslavná prezentace) zdravé chlapecké fyzikčnosti je nepochybně inspirována atmosférou mužného, poněkud puritánského přátelství zpopularizovaného spisovatelem viktoriánské a edwardiánské Anglie (Rudyard Kipling) a jejich americkými vrstevníky (Francis Bret Harte aj.). Foglar sám udržoval několik nedlouhých vztahů se ženami, ale jinak se cele věnoval své práci literární i oddílové.

V r. **1941 nacistická cenzura Mladý hlasatel zakázala** a po válce jej nahradil časopis *Vpřed*: dvojice Foglar – Fischer v něm s Rychlými šípy pokračovala v letech **1946 – 1948**, než přišel další **zákaz, tentokrát po komunistickém státním převratu**.

V období **liberalizace 60. let** Foglar pokračoval v psaní knih i Rychlých šípů: novým kreslířem se stal r. 1968 **Marko Čermák** (* 1940): výtvarník, tramp a hudebník populární countryové skupiny *Greenhorns (Zelenáči)*. Po sovětské vojenské invazi r. 1968 byl obsah sešitů s Rychlými šípy ve stále větší míře doplňován jinými komiksy, až r. 1971 bylo vydávání zakázáno úplně.

Foglar zákaz publikování obešel až r. **1984**, kdy začal společně s **Kájou Saudkem**, nejproslulejším českým komiksovým kreslířem, invenčně čerpajícím z americké tradice žánru, publikovat dobrodružné kreslené seriály v časopise České speleologické společnosti: po obsahové stránce tyto výtvary neznamenal velký přínos, ale ukázaly, že Foglarovo vypravěčství je kompatibilní i s výtvarně modernizovaným pojetím.

Po Sametové revoluci r. 1989 nastala nová vlna čtenářského zájmu o Foglara, znovu vyšla jeho starší díla, ale Foglar, limitovaný vysokým věkem a slábnoucím zrakem, už vydal jen několik prací, většinou vzpomínkových a bilančních. Po r. 1995 drtivá většina české mládeže absorbovala vpád informačních technologií do všech oblastí života, zaměřila se na posilování své pozice na trhu studijních a pracovních příležitostí, odklonila se od dobrodružného pobytu v přírodě spíše k bodybuildingu a fitnessu a své další trávení volného času spojila s městskou relaxační zábavou, takže na počátku 21. století se zájem o foglarovský svět udržuje – se slábnoucí intenzitou – jen v rodinách, kde tato tradice bývala silná.

Některá díla:

Romány *Modrý život Jiřího Dražana* (1934; později vydáváno jako *Přístav volá*), *Boj o první místo* (1936), *Hoši od Bobří řeky* (1937; patrně nejpopulárnější Foglarova kniha mimo tematiku Rychlých šípů, silně inspirovaná Foglarovým skautským oddílem Dvojkou a jejími letními tábory ve Sluneční zátoce na řece Sázavě u Ledče nad Sázavou), *Chata v Jezerní kotlině* (1939), *Historie Svorné sedmy* (1940), *Pod junáckou vlajkou* (1940), *Když Duben přichází* (1944), *Tajemná Řásnovka* (1965), *Poklad Černého delfína* (1966; děj je umístěn na Staré Město pražské), *Kronika Ztracené stopy* (1967; spíše než o román jde o instruktážní knihu: děj je podřízen záměru uvést textově i nákresově podrobné návody pro klubovou činnost; existuje tu zřetelná inspirace knihou *Dva divoši* od anglokanadského spisovatele Ernesta Thompsona Setona, 1860 – 1946, který může být považován za jeden z Foglarových vzorů), *Devadesátka pokračuje* (1969; volné pokračování knihy *Pod junáckou vlajkou*), *Dobrodružství v Zemi nikoho* (1969), *Strach nad Bobří řekou* (1990; volné pokračování knihy *Hoši od Bobří řeky*);

Románová trilogie o klubu Rychlých šípů, pátrajících v ponuré městské čtvrti Stínadlech, jejíž chlapci jsou sdruženi v organizaci nazývané Vontové, po tajemném hlavolamu ježku v kleci

Záhada hlavolamu (1941; televizní seriál 1969, film 1993), **Stínadla se bouří** (1947), **Tajemství Velkého Vonta** (1986 vydáno česky v Západním Německu, v Československu až 1990);

Kreslené seriály Rychlé šípy (kreslíři Jan Fischer, Marko Čermák; vycházelo 1938 – 1971, ovšem s vynucenými přestávkami), speleologická trilogie **Modrá rokle**, **Ztracený kamarád**, **Jeskyně Saturn** (1984 – 1991);

Humoristické knížky **Tábor smůly** (1938), **Nováček Bubáček píše deník** (knižně 1990);

Autobiografie **Život v poklusu** (1990).